

Muzica pătrunde acolo unde sfârșesc cuvintele

Respect pentru trecut, cu fața spre viitor. A fost punctul de plecare al spectacolului oferit de formațiile artistice ale Comunității orădene - corul „Gyuri Vilan”, echipa de dansuri „Or Neurim”, orchestra „Hakeshet Klezmer Band”, pe scena T.E.S., în seara de 29 aprilie a.c., prezentate de șeful Sectorului Cultură-Știință al F.C.E.R., dr. ing. José Blum. Preambulul a fost o succintă incursiune în istorie (prezența evreiască în Oradea datată - 1715; structurile organizatorice comunitare - 1722). Dar, mai ales, a fost o meditație despre forța de a renaște a unei comunități: cea mai mare din Transilvania, înaintea celui de-al doilea război mondial, majoritatea - deportată și exterminată în anii Holocaustului (10% dintre evreii orădeni au revenit după eliberare, dintre care o bună parte au făcut, apoi, Alia), numărând, azi, 600 de membri, atașați de comunitatea devenită una din cele mai active între cele 38 existente acum în țară.

Spectacolul - omagiu adus memoriei celui care, în urmă cu 35 de ani, a înființat, la Oradea, corul elevilor de Talmud Tora, Gyuri Vilan z.l. - a „vorbit”, totodată, despre continuitatea sa spirituală prin „legatari”: Ari Nagy Sandor, dirijorul orchestrei, Kövari Katalin Ester, Bodor Zsuzsa, instructoarele echipei de dansuri. Cea mai tânără dintre aceste echipe, la propriu și la figurat, este cea a copiilor între 3 și 10 ani: formația „Ticva” - „Speranță”. Cele trei formații artistice au dăruit publicului bucureștean clipe de intensă emoție artistică, de entuziasm, de mândrie identitară. Printre spectatori - lideri ai F.C.E.R. și C.E.B., Marele Rabin Menachem Hacohen.

Spectacolul a fost semnificativ pentru întreg revirimentul pe care-l cunoaște, în prezent, viața evreiască din România, pentru dorința noastră de pace în Israel și în lumea întreagă: „Heveinu Șalom Alehem”. A fost uvertura spectacolului, având-o ca prezentatoare pe Ileana Lurciuc, actriță la Teatrul de Stat din Oradea, membră a comunității orădene, care a amintit cuvintele lui Yehudi Menuhin despre puterea muzicii de a da glas unității poporului evreu. Totul a fost impresionant: cântecele în ivrit și idiș, în care și-au impletit vocile trei generații, bunici, părinți, copii; aranjamentul orchestral de mare originalitate, dansurile copiilor, ale tinerilor.

Kövari Katalin Ester a cucerit publicul și ca solistă, prin calități vocale, prezență, mișcare scenică, vrednice de orice alte prestigioase teatre ale lumii, în „Bai mir bist ti šein” și „Iosi”, interpretate în fermecătoare tonalități jazzistice. Tânăra studentă la Psihologie, care a urmat și cursurile Școlii populare de canto - muzică ușoară din Oradea, avea să declare, după spectacol, că „a fost adusă la comunitate în cărucior”, un mod de a spune că aceasta este a doua ei casă.

Ce pot face un acordeon, două viole, un contrabas, o orgă electronică, o baterie, un flaut, un clarinet? Pot readuce în inimi farmecul lumii evreiești de ieri, de azi și dintotdeauna. Pot să ne vorbească într-un limbaj muzical foarte modern, prin confluența cu jazz-ul. Pot să rădă și să plângă laolaltă cu Tevie Lăptarul, scripcarul spunându-și suflului, cocotat pe toate acoperișurile lumii. Interpretări inedite din repertoriul clasic al muzicii evreiești au dat măsura talentului și trudei artiștilor orădeni, reușind să treacă rampa, să ridice sala în picioare. Florile aduse pe scenă de tinerii bucureșteni Monica Lăzărescu și Silviu Horn, cuvintele entuziaste, expresie a stării de spirit generale, rostite de președintele F.C.E.R., dr. Aurel Vainer, s-au întâlnit cu aplauzele noastre la scenă deschisă.

A fost un concert-eveniment, reconfirmând ceea ce spunea, mulțumind, în numele artiștilor-oaspeți, președintele Comunității orădene, ing. Felix Koppelman: oriunde trăim, suntem o singură inimă.

IULIA DELEANU

Într-o noapte târzie, la ora la care îndeobște doar insomniacii își mai continuă veghea cu telecomanda în mână, Tv.R.I. ne invită la un film notat, îmbietor, cu cinci stele, dar intitulat, neliniștitor: „Fără destin”. Neliniștile aveau dreptate: era o producție, din 2005, maghiaro-germano-britanică, realizată după cartea scriitorului maghiar evreu Imre Kertész - premiul Nobel pentru literatură pe 2003. Un film despre ororile universului concentraționar: memorii, documente, trăiri sângărânde încă. Totul trecut prin filtrul unui magician al amintirilor și virtuos al stilului. „Să scriu un roman despre Auschwitz care nu l-ar răni pe cititor, ar fi rușinos. Să-l rănesc pe cititor asta vreau, toată tehnica mea tinde spre asta. Chiar dacă îl cuf de cele mai teribile atrocități, vreau totuși să-l rănesc”, își transmitea autorul mesajul. Iar eu cred că realizatorul filmului, Lajos Koltai, i-a respectat dorința. Dar pe regizorul Al. Tocilescu, care a prefațat oferta de vizionare cu un scurt cuvânt de prezentare, filmul nu l-a impresionat. I l-a amintit, ce-i drept, pe colegul său evreu György Harag - „cel mai dramatic și profund regizor din România anilor '80”, care se întorsese din infernul nazist cu numărul de lagăr tatuat pe braț; dar filmul nu l-a rănit. I-a recunoscut valoarea morală, nu însă și pe cea artistică. „Nu spune nimic nou. Rămâne la dispoziția dumneavoastră să-l urmăriți sau nu”.

L-am urmărit, firește. Și am înțeles, în parte, de ce nu l-a zguduit pe dl Tocilescu - căruia oricum nu i-am fi putut pretinde dureroasa noastră subiecți-vitate. Nu e un film care urlă. Care să aibă voluptatea scene-ilor apocaliptice și a sângelui (amintiți-vă de peliculele lui Mel Gibson, care potopește totul cu vopsea roșie, când vrea să stârnească ura). Nu melodramatizează tragicul. E un film al unei imense mirări tăcute, al uluirii în fața absurdului ilogic și inuman: un băiat de 14 ani și jumătate este dat jos în câmp din autobuzul budapestan, de către un soldat înarmat, fără nici o explicație, și trimis după un dâmb unde se aflau pitiți alți adolescenți asemenea lui, adică purtând pe piept steaua galbenă. O joacă de-a v-ați ascunselea? Se cunoșteau între ei, lucrau cu toții la o fabrică de armament - muncă obligatorie, firește -, așa că mirarea s-a topit, inițial, în râsetele și chicotelile vârstei. Până când, din autobuzele care au urmat au fost coborâți mureau alți și alți călători însemnați cu steaua lui David, oameni aduși a căror tulburare i-a cuprins și pe băieți, mai ales când au fost cu toții închiși în hala dezafectată a unei fabrici. Ceasurile de foame, de nesiguranță, de oboseală, gândurile acasă, la părinți pe care absența copiilor desigur că îi neliniștea, se adunau tot mai multe. Dar, mai ales, le sporeau nedumerirea, neînțelegerea: ce se întâmplă, de ce i-au strâns aici, de ce nu le dă nimeni nici o explicație?

Așa începe aventura inițiată în ale răului inimaginabil. Eroul filmului, Gyurka, un băiat de o frumusețe iudaică cu totul specială (interpretat de un tânăr actor de mare

sensibilitate - Marcell Nagy), trăiește mai ales această stare de continuă uluire, de neînțelegere; aproape de inconștiență infantilă. Retina lui tânără, poate chiar și mintea lui necoaptă, nepregătită pentru această aruncare în infernul Auschwitz-ului, înregistrează ca într-un desen animat coșmaresc vagonul de vite în care ei sunt îngrămădiți, fără apă și aer, apoi peisajul artificializat, cu barăcile lungi, fumul negru pe cer și florile din straturi, cu gardurile din sârmă ghimpată și electrificată, și tot nu înțelege ce și de ce se întâmplă. Da, avea dreptate dl Tocilescu, am mai văzut toate acestea și în alte filme, în documentare apocaliptice ale vremii. Dar în acest „Fără

destin” tragismul pare fatal și calm, copilul își trăiește mult experiența, uluirea îl copleșește și doar instinctul de conservare îl trezește uneori la realitate: două zile și două nopți zace alături de prietenul său mort, doar pentru a-i putea mânca porția de lăuturi din gamelă și bucată de pâine făcută parcă din glod amestecat cu paie. S-a petrecut în lagărul de la Auschwitz? De la Birkenau? De la Zeitz? De la Buchenwald? Nu mai contează! A fost sus în toate. Timpul a fost anihilat. Viața abia începută a fost suspendată. Prezente au rămas doar foamea care rodea viscerele, rănilor care îi

mâncau carnea, frica ce anihila gândirea, frigul ce înțepenea trupul. Într-un singur an - dintre cei paisprezece și jumătate și cincisprezece și jumătate ai săi - Gyurka Köves, adolescentul frumos ca un inger, se transformă într-o stafie, într-un cadavru viu, a cărui identitate se exprimă doar printr-un număr: 64921. Oare tinerețea să fi fost cea care l-a ajutat să supraviețuiască până la eliberare? Să fi fost întâmplarea cea care l-a salvat din lagărele naziste pe acest tânăr „fără

destin”? Cine mai poate ști?! Întors acasă, unde nu-și mai găsește tatăl - mort în alt lagăr -, ci doar câțiva prieteni din copilărie, el îi răspunde fetei care-l întreabă: „Acum ai aflat ce înseamnă să fii evreu?”. „Nu, tu nu știi. Eu am murit o dată, nu-mi mai pot pune întrebări” (citat din memorie).

Și totuși, pe ultima pagină a cărții lui Imre Kertész (apărută în traducerea românească sub titlul „În afara destinului”), autorul notează: „Nu există ineptie pe care să n-o trăim cu tot firescul și o știi deja: pe drumul meu mă pândește, ca o inevitabilă capcană, fericirea. Fiindcă până și acolo, în promiscuitatea coșurilor de fum, în pauza dintre cazne, exista ceva care semăna cu fericirea... Despre asta, despre «fericirea» în lagărele de concentrare, ar trebui să vorbesc data viitoare, când voi fi întrebat. Dacă, eventual, voi fi întrebat...”.

Un răspuns mai exact la întrebarea „Ce înseamnă să fii evreu?” nu cred să existe. Înseamnă să supraviețuiești. Și să găsești o fărâma de fericire chiar și în întunericul neantului. De fapt, asta am aflat din filmul „Fără destin”, văzut la miezul nopții. Și petrecut în miezul unei lungi nopți a istoriei.

SANDA FAUR

● „ROMÂNIA LITERARĂ”, nr. 13/6 aprilie. Extrem de interesant este capitolul de istorie literară dedicat de Nicolae Manolescu lui Eliade. Pe patru pagini bine condensate se vorbește despre literatura, dar și despre legionarismul „ideatic” al acestuia.

Sunt amintiți Sebastian și Gershom Scholem, Manolescu dovedindu-se un istoric obiectiv și documentat, evitând apologetice. În nr. 16/27 aprilie: Tudor Vianu evocat de G. Pienescu; „perle” adunate de Ștefan Cazimir; poeme de Hannah Arendt, în traducerea Ioanei Pârvescu (fapt inedit, Arendt fiind cunoscută ca filosof); Alex. Ștefănescu scrie elogios despre „Ștefan Cazimir”, de Ștefan Cazimir (Ed. Hasefer, 2006); Mihai Zamfir descoperă versuri ale lui Ion Barbu, în care este preamărit Führer-ul, ca, după zece ani, să vină poemul „Bălcescu”, dedicat R.P.R. Necunoscutele căi ale unui poet și matematician de valoare.

● Din „CONTEMPORANUL - IDEEA EUROPEANĂ”, nr. 4/2007: Nicolae Breban - „Conceptul de libertate” (inclusiv religioasă); interviu cu Irina Marin Cajal, realizat de Irina Airinei; Mirel Horodi despre Seminarul „Diaspora română - Diaspora evreiască” de la Tel Aviv (februarie 2007); B. Marian - „Zigu Ornea în fața istoriei”.

● „OBSERVATOR CULTURAL”, nr. 109-110/5 aprilie. Carmen Mușat - în editorialul intitulat: „Incalificabil” - blamează campaniile de dezinformare și calomniere practicate de unii jurnaliști, inclusiv acuza că Mihai Șora și Zigu Ornea ar fi fost informatori ai Securității. Cu ocazia primirii Ordinului „Meritul cultural” în grad de Comandor, scriitorul Norman Manea acordă un interviu jurnalistei Carmen Mușat. În nr. 111/19 aprilie, Mihai Șora scrie redacției - „Zigu Ornea: integritatea unui editor model”. Jacques Derrida semnează: „Eu, algerianul”. Un articol interesant: „Stânga”, de Dan Ungureanu, alături de un articol pe aceeași temă, de Vi. Tismăneanu. Despre cartea lui Ion Ianoși, „Eu și El. Însemnări subiective despre Ceaușescu” (Ed. Ideea Europeană), scrie, la obiect, Iulia Deleanu. André Glucksmann explică opțiunea sa pentru Nicholas Sarkozy (preluare din revista „Paris Match”).

● „CULTURA”, nr. 13/5 aprilie. În editorial, Augustin Buzura se referă la Max Nordau („Minciuni convenționale”). Andrei Terian analizează de pe poziții moderne conceptul călinescian de „specific național”, referindu-se la „evreii și avangarda”. Despre „Uitarea lui Marx” scrie David Iliina - în nr. 14/12 aprilie -, citând din Noica: „Ca și Nietzsche mai târziu, Marx a vrut să fie o fatalitate, nu un autor”. Valentin Protopopescu abordează fascismul ca „mașinism psihic”, căruia îi poate cădea pradă un individ oarecare. În nr. 15/

19 aprilie, Alex Cistelean se întreabă dacă nazismul poate fi plasat la stânga sau la dreapta. Întrebarea ne miră. Dar Alex Cistelean răspunde: la dreapta, contrazicându-l pe un anume domn Duca. În nr. 16/26 aprilie, se scrie despre Liviu Librescu, savant, om cu o nobilă structură sufletească, victimă a unui atac nebunesc. C. Stănescu se referă la capitolul „Mircea Eliade” publicat de Nicolae Manolescu în „România literară”, titlul dat de recenzent fiind, totuși, bizar: „Un legionar filosemit și antirasist”. Totuși, criticul N. Manolescu era mai explicit.

● În nr. din 3 aprilie al REVISTEI „22”, Andrei Oișteanu aduce serioase argumente referitoare la poziția pro-fascistă a lui Mircea Eliade, profesor admirat pentru erudiția sa, dar nu și pentru gândirea sa politică. În nr. din 17 aprilie, Filon Morar semnează articolul „Optimism temperat în Orientul Mijlociu”. Bogdan Iacob

DIN PRESA CULTURALĂ

APRILIE 2007

discută cartea „Ordinea mondială după leninism”, apărută la University of Washington Press (2006), unul dintre coautori fiind Vi. Tismăneanu - carte dedicată profesorului Kenneth Jowitt. Răzvan Popescu scrie despre „Gigi - pedeapsa lui Dumnezeu” („Noul principiu”, autointitulat). Este vorba de G. Becali.

● „LUMEA”, nr. 4/2007 (unii susțin că revista nu este „de cultură”, dar politica „pe hârtie” este cultură): Marian Oprea scrie: „Om politic este astăzi, în România, falimentar. Nu mai reprezintă cetățeanul” (credem că are dreptate). Dar continuarea are un alt caracter. I se reproșează premierului că și-a luat trei consilieri: Arthur Finkelstein, Tal Silberstein și Gil Birger, cu „onorarii consistente”. Asta îl deranjează pe directorul publicației cel mai mult. No comments. La scurte știri, aflăm despre atitudinile antisraeliene, antisemite, în Argentina, Franța. Nu ne bucură. „Un străin poate obține cetățenia Ucrainei investind 100.000 de dolari în economia acestei țări”, aflăm din știrile pe scurt. Octavian F. Lixeanu scrie într-un articol, în care reia tema „omorului ritual”: „Din greșelile făcute de umanitate de-a lungul timpului, evreii au învățat foarte puțin”. Dar dl Lixeanu, se pare, a învățat, el știe ce este „omorul ritual”. Cum să-l numim pe autor? Noi știm că orice generalizare la scara unui popor, pornind de la un fapt, o situație

controversată, este o falsificare nocivă. Autorul afirmă „că mărturiile despre Holocaust au fost obținute prin tortură”. Neegaționism? Plus minciuna lui Ariel Toaff, evreu care mărturisește „omorul ritual”. Concluzia: Israelul îi „persecută” pe palestinienii. Dl Lixeanu știe tot.

● „LETTRE INTERNATIONALE” - primăvara 2007. Dieter Schlesak semnează: „Capesius, farmacistul de la Auschwitz”, o povestire extraordinară despre participarea unor sași din România la Holocaust, scrisă „sine ira et studio” (fără ură și părtinire). Din cuprins: Ion Vianu - „Despre îmbătrânire și bătrânețe” (eseu); Jean Améry (Hans Mayer) - „A trăi cu gândul morții”, eseu unui supraviețuitor al lagărelor de exterminare; Isaac Bashevis Singer - „Pierdut în America” (excellent, ca orice proză a lui Singer). Întregul număr - o reușită la nivel... internațional. Toate felicitările domnului B. Elvin, redactorilor.

● „SEMNALUL”, nr. 127/aprilie 2007, conține: articole, precum „Holocaustul văzut de astăzi și de mâine” (la 15 aprilie a.c., a fost comemorată Ziua Holocaustului); proză de Sergiu Fărcașan, Marius Mircu, Monica Bilan (amintiri), I. Schechter; comentarii, eseuri de Ichil Leib, B. Mehr, Getta Berghoff, Rodica Grindea. Ca de obicei, un număr interesant.

● „IZVOARE” (nr. 39-40-41/2006), publicație a Asociației Scriitorilor Israelieni de Limbă Română (146 pag.), este excelent ilustrată (măchetează Gh. Chiru), iar numele autorilor de poezie, proză, eseu certifică valoarea acestei reviste: Șloimo Leibovici-Laiș, Victor Rusu, Saul Carmel (redactor-șef), Eran Sela, Mirel Brateș, Alexandru Sever, Bianca Marcovici, Norman Manea (S.U.A.), Solo Juster, Ana Blandiana, Baruch Tercatin, Andrei Fischof, Ștefan Iureș, T.G. Maiorescu, Sonia Palty, Ileana Cudal, Aura Christi, Tania Lovinescu, Zoltan Turner, Gina Sebastian Alcalay, Mariana Juster, Marius Mircu, B. Marian, Madeleine Davidsohn, Horia Aramă, Martha Izsak, Carol Isac, Josef Eugen Campus, Iancu Feldstein ș.a. Nu am primit revista la redacție.

● Revista „SHALOM” a Comunității Evreilor din Arad (anul V, 11 martie 2007) - frumoasă realizare a redacției conduse de ing. Ionel Schlesinger, care semnează un portret al unei personalități din Austria, doamna Elisheva Huber, ca și relatarea unei inițiative locale, de colaborare cu evreii din Ungaria. Mai semnează articole interesante Francisc Schneider, Eva Bucur ș.a. Revista mai cuprinde articole despre Israel și palestinienii, materiale din presa străină, umor de bună calitate.

● În revista „PRIETENUL ALBANEZULUI”, nr. 65/2007, este prezentată cartea dnei Ida Schottek, „Metale și pietre prețioase” (Ed. Coresi), considerată o lucrare de referință.

BORIS MARIAN